

Rozwój gospodarczy tych regionów związany jest z dynamiką rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości. Przedsiębiorczość ta wymaga wsparcia ze strony władz lokalnych. Polegać ono powinno na tworzeniu warunków do powstania regionalnego systemu ograniczającego ryzyko przedsiębiorców i równocześnie zwiększającego możliwości pozyskiwania kapitałów niezbędnych do rozwoju działalności gospodarczej, wykorzystaniu dostępnych na szczeblu regionalnym instrumentów ekonomicznych stymulujących rozwój lokalnej przedsiębiorczości, organizacji sieci inkubatorów przedsiębiorczości, sieci ośrodków targowych i szkoleń dla kadry menedżerskiej.

Literatura

1. W. Kasperkowicz, K. Szlichciński, Nowe przedsiębiorstwa innowacyjne, "Przegląd organizacji" 1992, nr 3
2. A. Kukliński, A. Mync, R. Szul, Polska przestrzeń na przełomie XX i XXI wieku, w: Polska przestrzeń w perspektywie długiego trwania, Praca pod red. A. Kuklińskiego, Biuletyn PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 1997, zeszyt 178
3. K. Kuczwic, J., Kuczwic, Finansowania działalności inwestycyjnej małych przedsiębiorstw, "Ekonomika i organizacja przedsiębiorstwa" 2000, nr 5
4. Z. Rajewski, L. Zienkowski, Szara strefa w systemie rachunków narodowych. w: Szara gospodarka w Polsce. Rozmiary, przyczyny i konsekwencje. Studia i prace GUS, Warszawa 1996
5. A. M. Warner, Jakże są szanse dogonienia Unii Europejskiej, w: Po dziesięciu latach – Transformacja i rozwój w krajach postkomunistycznych, Wyd. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2000

УДК 332.142.6:504.06

Доц. Л.І. Максимів, к.е.н. – УкрДЛТУ

ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ МЕНЕДЖМЕНТУ ДОВКІЛЛЯ

Розглядаються суть, види та етапи проведення екологічного аудиту на промисловому підприємстві. Наводяться напрямки й аспекти діяльності підприємства при екологічному аудиті.

Ludmyla Maksymiv – USUFWT

Eco-auditing as instrument of the environmental management

The content, kinds and stages of the eco-auditing on the industrial enterprise have been analyzed in the article. The directions and aspects of the enterprise activity in the framework of eco-auditing have been presented.

Формування і розвиток ринкових відносин в Україні відбувається на фоні глобалізації міжнародних ринків. Це зумовлює необхідність інтегрування економіки України у світову економічну систему і систему міжнародної екологічної безпеки, внаслідок чого різко зростає значення екологічного чинника у діяльності підприємств. Неврахування або недостатнє врахування цього чинника може мати негативні наслідки, з одного боку, для народного господарства через обмеження і стримування зовнішньоекономічної діяльності, а з другого – для населення як з точки зору забруднення природного довкілля, так і споживання продукції, що не відповідає встановленим вимогам.

Для того, щоби процес інтегрування української економіки у міжнародний, і зокрема, європейський економічний простір відбувався якомога швидше, необхідно вжити комплекс організаційно-економічних заходів з метою забезпечення

відповідності міжнародним вимогам й входження у міжнародну систему екологічної безпеки. Серед таких заходів важливе місце посідають впровадження системи екологічного менеджменту та процедур еко-аудиту.

Ці загальновизнані екологічні регулятори діяльності дають підприємствам змогу повноправно інтегруватися у світові економічні відносини. На жаль, відсутність на сьогоднішній день дійових механізмів захисту вітчизняного ринку і охорони довкілля призводить до того, що Україна стає споживачем екологічно небезпечної продукції, а її територія – місцем складування небезпечних відходів.

Еко-аудит розглядається сьогодні як інструмент систематичного, задокументованого об'єктивного обліку наслідків для довкілля певних видів діяльності підприємств, за допомогою якого здійснюється перевірка контролю дотримання підприємствами екологічного законодавства, відповідних екологічних приписів і стандартів, а також їх організаційне втілення.

Еко-аудит є одним з доповнень при застосуванні ринкових (економічних) інструментів в охороні довкілля, які базуються на власних управлінських силах ринку й економіки, а також на власній відповідальності підприємств та споживачів. Метою ринково орієнтованих інструментів при цьому є встановлення рамкових умов економічної та екологічної самовідповідальності підприємств за способи їх економічної діяльності, і зокрема те, що еколого орієнтоване управління підприємством і еколого відповідальне господарство окупуються не лише у народногосподарському сенсі, але й на рівні підприємств.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про широке впровадження і практичне застосування процедури екологічного аудиту для отримання і оцінки інформації про впливи підприємства чи іншого господарюючого суб'єкта на довкілля з метою вироблення необхідних корегуючих заходів і прийняття рішень на різних рівнях управління – від керівництва конкретного підприємства до органів державної влади на рівні району, області чи міста.

Вперше екологічний аудит (еко-аудит) був використаний американськими фірмами у кінці 70-х років минулого століття. Уже в 1979 р. дві третини із 110 найбільших американських підприємств впровадили у себе програму еко-аудиту як внутрішній інструмент менеджменту. У результаті ці програми почали дедалі частіше піддаватися зовнішній перевірці. Як загальну передумову для впровадження еко-аудиту можна розглядати організацію системи екологічного менеджменту, яка дає змогу виявляти можливі проблеми у сфері довкілля завдяки механізмам систематичного контролю і перевірки, аналізувати й за допомогою складання екологічної звітності інформувати зовнішніх та внутрішніх користувачів про впливи підприємства на довкілля і заходи щодо їх мінімізації.

На початок 90-х рр. у світі, за оцінками експертів, еко-аудит було проведено щонайменше на 2000 підприємств, спершу – на великих, а згодом дедалі частіше і на середніх [1]. Проведенню еко-аудиту на підприємствах сприяла американська екологічна агенція EPA (Environmental Protection Agency), однак без змушування і жорстких регламентацій, обмежуючись здебільшого поширенням інформації та рекомендацій щодо проведення еко-аудиту.

За останні двадцять років мета проведення аудиту змінилася. Спершу аудит розглядався виключно як засіб гарантування дотримання чисельних екологічних приписів. Цілком інша, істотно ширша і доцільніша з точки зору підприємства мета еко-аудиту полягає у тому, щоби комплексно врахувати всі можливості

економічно доцільного розвантаження довкілля та уникнення емісій і одночасно створити основу для кваліфікованого, ефективного екологічного менеджменту.

Процедура аудиту включає внутрішній контроль минулої діяльності підприємства з точки зору дотримання відповідних інструкцій і правил. Метою внутрішнього аудиту є перевірка фактичного стану на предмет дотримання відповідного законодавства та ефективності, а контролінг повинен служити спрямований у майбутнє розробці принципів прийняття рішень при плануванні відповідних заходів.

Залежно від того, на які кола споживачів розрахований аудит, його поділяють на *внутрішній* і *зовнішній*.

При *внутрішньому* аудиті (внутрішній інструмент менеджменту, ревізія) на передньому плані стоїть ідентифікація потенціалу екологічних порушень з допомогою "само-аудиту". Це завдання може бути виконане силами внутрішніх ревізорів. Для цього доцільно створити колектив з фахівців різних структурних підрозділів підприємства і залучити зовнішніх експертів.

При *зовнішньому* аудиті, який ведеться за об'єднаними критеріями і закінчується складанням зовнішньої екологічної звітності, на передньому плані стоїть завдання комунікації. Специфічні для підприємства дані підготовлені таким чином, що можуть бути піддані у стандартизованій формі зовнішній перевірці.

У 1993 р. Європейською Радою прийнята Постанова № 1836/93 "Про добровільну участь промислових підприємств у системі екологічного менеджменту і екологічної перевірки підприємств Спільноти" (скорочено англ. – EMAS від "Environmental Management and Audit Scheme").

Ця Постанова включає обидві сфери: організацію системи екологічного менеджменту і його внутрішню та зовнішню перевірку.

Серед переваг внутрішнього еко-аудиту Міжнародною Торговою Палатою поряд із загальними цілями сприяння охороні довкілля і підтвердження дотримання місцевих, регіональних і державних приписів, постанов і законів, а також політики і планів підприємства названі такі:

- полегшення порівняння й обміну інформацією між підприємствами;
- сприяння формуванню свідомості персоналу щодо заходів з охорони довкілля і відповідальності за неї;
- вказівка на можливу економію витрат, включаючи ту, яка виникає завдяки мінімізації відходів;
- оцінка освітніх програм;
- готовність інформаційної бази до введення даних при нещасних випадках, а також оцінки дієвості планів дій у цих випадках;
- забезпечення вимірюваної і актуалізованої бази екологічних даних для прийняття внутрішніх рішень керівництвом підприємства при зміні устаткування, розробці нових планів тощо;
- сприяння добрим стосункам з офіційним установами;
- можливість простішого врегулювання правових відносин, передбачених договором страхування у сфері екологічної відповідальності.

Еко-аудит охоплює два рівні: оцінку екологічного потенціалу нанесення шкоди (результативний рівень) і системно орієнтовану оцінку ступеня інтегрування охорони довкілля на підприємстві (системний рівень).

Вимоги еко-аудиту до знань особи, яка цим займається, такі:

- комплексні правові знання (екологічне право, з питань відповідальності та страхування, кримінальне, цивільне право);

- комплексні знання з менеджменту (від управління персоналом до оцінки балансу, комунікацій і кризового менеджменту, діяльності з лобіювання, планування, контролінгу тощо);
- знання технічних ноу-хау (планування виробництва, заготівля, використання і рециклінг, енергетичне господарство, логістика тощо);
- індивідуальні якості (комунікабельність, здатність вирішувати конфлікти, працювати у колективі, модераторські здібності, уміння проводити презентації, приваблива зовнішність);
- фахова компетентність при аналізі й оцінці матеріалів, даних та статистики (банк даних, література);
- дидактика, психологія і дипломатія.
- Типові фази планування і впровадження аудиту на підприємстві такі:
- підготовча фаза (планування аудиту, формування команди, розподіл обов'язків);
- збір даних (інтерв'ю і обговорення з персоналом підприємства, збір даних про фактичний стан);
- аналіз даних (аналіз зібраної інформації);
- аудиторський звіт (підготовка висновків, рекомендацій, корегуючих заходів, обговорення з керівництвом підприємства);
- продовження аудиту (діяльність після перевірки – підготовка до наступного аудиту).

Напрями і аспекти діяльності підприємства у сфері охорони довкілля, які можуть здійснюватися у рамках еко-аудиту підприємства, подані у табл. 1 [2].

Постанова ЄС про еко-аудит вимагає від еко-експертів певної кваліфікації. Мінімальні вимоги до них встановлюють міжнародні стандарти ISO 14012. В Європі організовані приватно-правові організації – спілки, які проводять реєстрацію еко-аудиторів.

У світі у 2000 р. було зареєстровано біля 3000 підприємств-учасників EMAS. Найбільша кількість таких підприємств – у Німеччині (2432). Активну участь у цій системі беруть також Австрія (262), Швеція (180) та Данія (125). Серед країн СНД найбільш активним учасником цієї системи є Росія.

В Україні настанови щодо здійснення екологічного аудиту викладені у державних стандартах серії ДСТУ ISO 14000, затверджених і введених у дію наказом Держкомстату ще у 1997 р. Так, загальні принципи проведення еко-аудиту викладені у державному стандарті ДСТУ ISO 14010-97, а процедури аудиту і порядок проведення аудиту систем управління навколишнім середовищем визначає ДСТУ ISO 14011-97.

Кваліфікаційні вимоги до еко-аудиторів в Україні регламентуються ДСТУ ISO 14010-97. При цьому необхідно відзначити, що на сьогоднішній день, на жаль, у нас немає досвіду як впровадження систем екологічного менеджменту на підприємствах відповідно до стандартів ДСТУ ISO 14001-97, так і еко-аудиту. Це пов'язано насамперед з відсутністю законодавчих важелів (правових документів), які б регулювали ринок екологічного аудиту, зокрема Закону про еко-аудит, а також відсутністю мотивації у самих підприємств до участі у системі екологічного менеджменту та еко-аудиту, який мають зарубіжні підприємства.

Впровадження еко-аудиту в Україні, як і в інших країнах СНД, ускладнюється також відсутністю вітчизняних аудиторських фірм, уповноважених здійснювати цю процедуру. На сьогоднішній день український ринок з надання консалтингових послуг щодо розробки та впровадження систем управління навколишнім середовищем та якістю монополізований іноземним технічним товариством Бюро Верітас, а процес подальшої сертифікації систем управління відповідно до

вимог стандартів ISO- 14001 ISO-9001 – дочірнім підприємством Bureau Veritas Quality International (BVQI – Англія).

Табл. 1. Напрями й аспекти екологічної діяльності підприємства при екологічному аудиті

№ з/п	Напрями діяльності	Аспекти діяльності
1.	Планування заходів з охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів	Прийняття екологічної політики підприємства
2.	Інженерне забезпечення робіт з охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів	Визначення екологічних вимог до продукції та технологічних процесів
3.	Контроль і регулювання якості технологічних процесів відповідно до вимог охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів	Зниження норм витрат води, енергії. Зменшення викидів у атмосферу, забруднення водоймищ, ґрунтів, зменшення кількості утворюваних відходів, впливу шумів, виділення тепла, запаху, пилу, вібрації, випромінювання та інших фізичних чинників
4.	Контроль забруднення довкілля і роботи очисних споруд	Забезпечення відповідності методів і засобів вимірювань установленим вимогам
5.	Контроль сировини, матеріалів, продукції, тари, відходів на відповідність вимогам охорони довкілля	Визначення методик і процедур вимірювань. Забезпечення відповідності методів і засобів вимірювань установленим вимогам
6.	Поводження з відходами	Утилізація, складування, розміщення, захоронення і знищення відходів. Менеджмент відходів
7.	Використання природних ресурсів	Раціональне використання землі, води, енергії та інших ресурсів
8.	Матеріально-технічне забезпечення заходів з охорони довкілля	Забезпечення виконання заходів засобами охорони довкілля
9.	Технічне обслуговування і ремонт засобів охорони довкілля	Облік, перевірка та обслуговування засобів охорони довкілля
10.	Підвищення кваліфікації персоналу у сфері охорони довкілля	Навчання персоналу сучасним методам і засобам охорони довкілля
11.	Організація менеджменту довкілля на підприємстві	Розробка системи процедур з менеджменту довкілля
12.	Аналіз еколого-економічної ефективності діяльності підприємства у сфері охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів	Оцінка ефективності природоохоронних заходів. Платежі, штрафи, пов'язані з охороною довкілля і використанням природних ресурсів. Економічні санкції. Відшкодування шкоди за забруднення довкілля
13.	Екологічний облік й екологічна звітність	Використання результатів екологічної статистики
14.	Безпека персоналу	Облік і поведінки з небезпечними речовинами. Санітарна й екологічна безпека персоналу
15.	Фінансове забезпечення робіт з охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів	Визначення кошторисної вартості капітальних та інших витрат, пов'язаних з охороною довкілля і використанням природних ресурсів
16.	Укладення контрактів (угод)	Укладення контрактів (угод), пов'язаних з охороною довкілля і природокористуванням
17.	Зв'язки з питань охорони довкілля і використання природних ресурсів	Ліцензійне природокористування. Екологічне страхування, сертифікація, атестація і ліцензування еко-аудиторів

У Росії аудиторські консалтингові послуги надають такі зарубіжні фірми як наприклад "A Dames & Moore Group Company", "Артур Андерсен", "Делойт і Туш", "Прайс Уотерхаус" тощо. Фактично ці фірми захоплюють даний сектор діяльності, ускладнюючи розвиток вітчизняних фірм у даній сфері.

Впровадження на вітчизняних підприємствах систем менеджменту довкілля та екологічного аудиту дасть змогу визначити стан і рівень їх "екологічного здоров'я", а також здатність до зниження рівня забруднення довкілля.

Окрім того, проведення екологічного аудиту дасть змогу визначати здатність певних технологічних систем виготовляти екологічно чисту продукцію, визначати ступінь інвестиційної привабливості виробництва.

Література

1. **Lexikon** des Umweltmanagements /Waldemar Hopfenbeck, Christine Jasch, Andreas Jasch. – Landsberg/Lech: Verl. Moderne Industrie, 1996
2. **Сидорчук В.Л., Давыдова Р.Т.** Экологический аудит в системе управления природопользованием: муниципальный уровень. – М.: РЭФА. – 2001.

УДК 630*64

Асист. І.М. Сопушинський к.с.-г.н. – УкрДЛТУ

СЕРТИФІКАЦІЯ ЛІСІВ – ОДНА З ПЕРЕДУМОВ ГОСПОДАРСЬКО-ЕКОЛОГІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ВЕДЕННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Розглянуто причини сертифікації лісів та її необхідність, а також основні причини нового розуміння у веденні лісового господарства. Наведено один із напрямків ефективного ведення лісового господарства в Україні. Висвітлено основні аспекти, які необхідно враховувати у господарюванні. Описано основні етапи та наведено схему проведення сертифікації лісів за FSC.

Ivan Sopushynskyy – USUFWT

Forests certificate – the one preconditions for economic-ecological and social conducting of forestry management

Considered the forests certificate causes and her necessity, and also basic causes of new understanding in transaction of forestry. Directed one of areas of effective transaction of forestry in Ukraine. Elucidated the basic aspects, which necessary to take into account in management. Described the basic stages and shown forests certificate taking scheme for FSC.

Одним із основних завдань ведення лісового господарства є забезпечення підприємств лісової промисловості деревиною. Важливими показниками є обсяг деревини, яка вирубується та площа засаджених вирубок. Порівняння цих показників, з економічної точки зору, зводиться до збалансування грошей, одержаних від реалізації деревинної продукції – з одного боку, та затрат на відновлення лісових площ – з іншого. Розуміння цих протилежних сторін дає можливість управляти важливими господарськими важелями для ефективного ведення лісового господарства. На даний час ведення лісового господарства в Україні знаходиться у кризовому становищі. Для цього є багато причин: недостатнє фінансування, загальнодержавна економічна криза, відсутність нових технологій тощо. Віднаходження шляхів для ефективного ведення лісового господарства є важливим завданням задоволення потреб промисловості у деревині. Врахування економіко-